

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

NAVOIY DAVLAT UNIVERSITETI

**“GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASHDA TIZIMLI
YONDASHUVNING IJTIMOIIY, IQTISODIY, SIYOSIY
VA HUQUQIY ASOSLARI”**

mavzusidagi

RESPUBLIKA ILMIY KONFERENSIYA TO‘PLAMI

22.05.2026

Navoiy shahri

Mazkur to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 16-yanvardagi №11-sonli buyrug‘i asosida tasdiqlangan “Giyohvandlikka qarshi kurashda tizimli yondashuvning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va huquqiy asoslari” mavzusidagi respublika ilmiy konferensiya materiallaridan iborat.

Mazkur to‘plamda giyohvandlikka qarshi kurashishda tizimli yondashuv, jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta’siri, yoshlar ongiga zarar yetkazuvchi omillar hamda ushbu muammoni bartaraf etish qaratilgan nazariy masalalarning tahliliy materiallari jamlangan.

Xalqaro ilmiy konferensiya maqolalar to‘plamini tayyorlash uchun mas’ullar:

Mas’ul muharrir:

N.Safarova, falsafa fanlari doktori, professor

Navoiy davlat universiteti “Ijtimoiy fanlar” kafedrası mudiri

Ilmiy muharrirlar:

Sh.Madayeva, falsafa fanlari doktori, professor

O‘zbekiston Milliy universiteti “Falsafa va mantiq” kafedrası mudiri

N.Shamsutdinova, falsafa fanlari doktori (DSc),

Navoiy davlat universiteti “Ijtimoiy fanlar” kafedrası dotsenti

Texnik muharrir:

M.Norqobilov, falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),

Navoiy davlat universiteti Tarix kafedrası dotsenti

Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardirlar.

Xulosa qilib aytganda, uchinchi Renesansni barpo etish uchun eng avvalo sog'lom, bilimli va ma'naviy barkamol yoshlarni voyaga yetkazish zarur. Chunki kelajak aynan yoshlar qo'lidadir. Sog'lom avlod — yurt ravnaqi, millat kelajagi va yangi uyg'onish davrining mustahkam poydevoridir. Giyohvandlikka qarshi kurashish esa ana shu buyuk maqsadga erishishning muhim shartlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch / Islom Karimov. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-207-son Farmoni. — Toshkent, 2025.
- 3.“Yoshlar siyosati to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. — Toshkent.
- 4.Sog'lom turmush tarzi va zararli odatlarning oldini olish — 2021-yilda nashr etilgan

“MILLIY TURKISTON” JURNALI FAOLIYATIDA ISHTIROK ETGAN SHAXSLAR HAQIDA AYRIM MA'LUMOTLAR

O'sarov Husniddin –

NavDPI Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va
huquq ta'limi kafedrasi katta o'qituvchisi

Rezyume: Ushbu tezisda “Milliy Turkiston” jurnalida o'z maqolalari bilan ishtirok etgan muhojir o'zbek ziyolilar haqida ma'lumot berilgan.

Tayanch atamalar: jurnal, “Milliy Turkiston”, Myunxen, Kyoln, Dyusseldorf, maqola, xabar, muxbir, Turkiston, tarix, madaniyat, ijodkor, ziyoli.

“Milliy Turkiston” muhojir o'zbek (turkistonlik) lar matbuoti tarixida Evropada eng uzoq muddat chop etilgan matbuot organi hisoblanadi. Ushbu jurnalning o'tmishdoshlari hisoblangan “Yangi Turkiston” (“Yeni Türkistan”) 1927-1932-yillarda bosilgan bo'lsa, “Yosh Turkiston” (“Yaş Türkistan”) 1929-1939-yillarda (yil davomida) nashr etib turilgan. “Milliy Turkiston”ning ikkinchi jahon urushi yillarida (1942-1945) 62 ta soni, 1949-1954-yillarda esa 91-soniga qadar, 1955-1975-yillarda ham Dyusseldorf (Germaniya) shahrida qolgan sonlari, jami: 134 ta soni dunyo yuzini ko'rgan.

“Milliy Turkiston” jurnali (dergesi)ning e'lon qilingan sonlari bilan tarixiy-xronologik ketma-ketlik asosida tanishilar ekan, uning sonlarida o'nlab mualliflar o'z maqola va xabarlar bilan ishtirok etganligiga amin bo'lindi.

Ayniqsa, jurnal sahifalarida salmoqli maqolalari bilan ishtirok etgan shaxslardan Vali Qayumxon (bosh muharrir), Boymirza Hayit, Abdulla Zavqiy (Vali Zunnun, Abdulla To'laganov), Ergash Shermat Buloqboshi, Mo'minjon Teshaboy, Husayn Ikrom xon, Abdulla Toshkentli, H.Hikmat, I.To'lagan, Murod Tojimurod, Ismoil Tojiboy, Kamol Murod (Murodiy) kabilarni alohida qayd etib o'tish mumkin. “Milliy Turkiston jurnali sonlari o'rganilar ekan, uning sonlarida eng ko'p maqolalar bilan ishtirok etgan Vali Qayumxon (99 ta), Boymirza Hayit (66 ta), keyingi o'rinda Abdulla Zavqiy (32 ta), A.Toshkentli (28 ta), Ergash Shermat Buloqboshi (17 ta), Mo'minjon Teshaboy (13 ta) kabilarni alohida ko'rsatish mumkin.

Ushbu o'rinda "Milliy Turkiston" jurnalida maqolalar bilan ishtirok etgan shaxslar va ularning hayot yo'li, faoliyatlari haqida muxtasar ma'lumot berib o'tish lozim topildi.

Vali Qayumxon (Vali Kayumxan) - 1904-yilda Turkiston general-gubernatorligi markazi Toshkent shahridagi Pichoqchi mahallasida savdogar oilasida tavallud topgan. U eski maktabda va rus-tuzem maktabida tahsil olgan. Vali Qayumxon 15 yoshida Abdurauf Fitrat (1886-1938) Toshkentda 1919-yilda asos solgan "Chig'atoy gurungi" uyushmasi faoliyatida ishtirok etib, uyushmaning "Yoshlar qanoti"ni boshqargan. "Chig'atoy gurungi" a'zolari bo'lgan Botu, Elbek, Cho'lponlar bilan maslakdosh bo'lgan Vali Qayumxon savodsizlikka qarshi kurash kompaniyasida ishtirok etgan. 1922-yilda Fayzulla Xo'jayev, Abdurauf Fitrat, Abduvohid Burxonovlar tashabbusi bilan Germaniyaga yuborilgan o'quvchi va talabalar safida bo'lgan. BXSР maorif noziri Abdurauf Fitrat Sattor Jabborovni qozoqlarning Qozig'urt qishlig'ida aholiga savod o'rgatib yurgan Vali Qayumxonni Buxoroga olib kelish uchun yuborgan. Vali Qayumxon va uning safdoshlari otash arava (poezd)da Samarqandga olib kelinib, Sohibqiron Amir Temur sag'anasi oldida Vatanga sodiq qolish haqida qasamyod qildirilgan. Vali Qayumxon Germaniya poytaxti Berlinda 6 oy Fakellmannning nemis tilini o'rganish maktabida o'qigan. 1923-1928-yillarda Berlin universiteti Ziroat fakultetida tahsil olib "diplom landershaft" ni olgan. Keyinchalik ushbu universitetning "Siyosiy fanlar" fakultetini ham tugallagan. Nemis professori Fol Mende rahbarligida ilmiy izlanishlar olib borgan va 70 dan ortiq Germaniyada tahsil olgan Turkiston (Buxoro) talabalaridan bu mamlakatda doimiy yashab qolgan birdan-bir talabadir.

Vali Qayumxon "Tarix tilga kirganda" (1986-yil Myunxenda nemis tilida bosilgan) xotira kitobini, "Olaqarg'a" risolasini, "Qiyratilgan qismatlar" maqolalarini, shuningdek "Milliy Turkiston" sonlarida 99 ta maqolaning muallifi hisoblanadi. Ikkinchi jahon urushi yillarida ming-minglab turkistonlik asirlarning hayotini saqlab qolgan. Turkiston Milliy Birligi Qo'mitasi tashkilotining rahbari, "Milliy Turkiston" jurnali ta'sischi va jurnal oxirgi soniga qadar bosh muharriri bo'lib kelgan. Vali Qayumxon turkistonlik (o'zbek) muhojirlari orasida katta obro'ga ega bo'lib, "Ota" maqomiga erishgan, unga "Turkistonning Turkistondan tashqaridagi Prezidenti" maqomi berilgan. "Milliy Turkiston" turli sonlarida bosilgan maqolalarida Turkiston tarixi, ozodlik uchun kurashlar solnomasi, madaniyat, ilm-fan sohalarini tahlil qilgan. 1993-yil avgustida Germaniyaning Dyusseldorf shahrida vafot etgan. Rut ismli nemis ayoliga uylanib, undan Saida ismli bir qiz ko'rgan.⁴³

Boymirza Hayitov (Boymirza Hayit) 1917-yilda Namangan viloyati Uychi tumani Yerchak qishlog'ida dehqon oilasida tavallud topgan. Eski maktab va sovet maktabida tahsil olgan. O'rta maktabni tugatganidan so'ng, Toshkent davlat universiteti (hozirgi O'zbekiston milliy universiteti)ning "SSSR xalqlari madaniyati" bo'limida o'qigan. Unga universitetda Abdurauf Fitrat tahsil bergan. Universitetni tugatib, avval o'qituvchilik qilgan, so'ngra Uychi tuman xalq ta'limi bo'limini boshqargan. Ikkinchi jahon urushi arafasida uning boshida qora bulutlar aylangani tufayli o'z arizasi bilan frontga ketgan. U harbiy xizmat qilgan tank

---

⁴³ Vali Qayumxon haqida. Qarang. Hayitov Sh, Raxmonov K. Buxoroning xorijdagi talabalari (XX asrning 20- yillari.) Buxoro 2003. 27-bet; Shu mualliflar. Buxoro Xalq Respublikasi va Germaniya: hamkorlikning tarixiy lavhalari (1920-1924-yillar) . Toshkent: Fan. 2004.-102-bet; Hayitov Sh.A. Vali Qayumxon shaxsiyati: haqiqat va uydirma // "Tarixiy xotira-ma'naviyat asosi." Respublika ilmiy- nazariy anjumani materiallari. Buxoro 2014.-b. 98-101.

Akat Andijan. Çedidizmden bagimsizligiga Türkistan müçadelesi. Baski, Istanbul. 2003.-942s; Абдуллаев К.Н. От Синцзяня до Хорасана. Из истории Сренеазиатской эмиграции XX века. Душанбе «Ирфан» 2009.-572 стр; Vali Qayumxon. Qiyratilgan qismatlar // O'zbekiston adabiyoti va san'ati, 1992-yil, 24-aprel.

dviziyasi qurshovda qolib, Ukrainaning Sulutek rayonida fashistlar tomonidan asir olingan. Nemis fashistlarining Chnestaxov, Suvalki, Lechinovo konslagerlarida minglab turkistonlik asirlar qatorida muqshaqqatli kunlarni boshidan kechirgan. 1942-yildan TMBQ va “Turkiston legioni”ga a’zo bo’lgan. TMBQning matbuot organi “Milliy Turkiston”da 66 ta maqolasi chop etilgan. Uning maqolalarida Rossiya imperiyasi va Sovet hokimiyati yillarida mustamlaka siyosati, ozodlik uchun kurashlar tarixi, jadidchilik harakati, sovet siyosatining millatlarga nisbatan zo’ravonligi, buyuk davlatcgilik shovinizmi kabi dolzarb muammolar ko’rsatilgan. Boymirza Hayit Ikkinchi jahon urushidan so’ng, oliy ma’lumot olib, 1950-yilda “Qo’qon va Akash O’rda hukumatlari” mavzusida dissertatsiya yoqlab falsafa doktori ilmiy darajasini olgan. U Turkiston tarixi, ijtimoiy-iqtisodiy hayoti va madaniyati masalalariga oid o’nlab kitoblar yozgan. Ayniqsa, Boymirza Hayitning nemis tilida yaratgan “Turkiston XX asrda”, “Turkiston rus davlati va Chin orasinda”, “Bosmachi:1917-1934-yillarda mustamlakachilik uchun kurash”⁴⁴ kitoblari tarixni o’rganishda muhim ahamiyatga ega. Boymirza Hayit, Germaniya, Turkiya, AQSH universitetlarida Turkiston tarixidan ma’ruzalar o’qigan. 1974-yildan Germaniyaning Kyoln universiteti qoshida “Turkiston ilmiy tadqiqotlar markazi” ni tashkil etgan. Boymirza Hayit 2006-yil oktyabrda Germaniyaning Kyoln shahrida vofot etgan. U nemis ayoliga uylanib, 2 o’g’il va bir nafar qiz farzand ko’rgan.⁴⁵

Ergash Sheramat Buloqboshi (Ergash Shermatov)-1910-yilda Andijon viloyati, Xo’jaobod tumaniga qarashli Chaqar qishlog’ida tug’ilgan. 1925-yilda Toshkent san’at bilim yurtida o’qigan. 1935-1939-yillarda sovet qurilishi va huquq institutida dekan lavozimida faoliyat yuritgan. 1940-yil fevral oyida harbiy xizmatga chaqirilgan, urushning dastlabki 1941-yilidayoq Ukrainaning Belaya Serkov shahrida nemis fashistlari tomonidan asirga olingan. 1942-yildan TMBQ va “Turkiston legioni” a’zosi bo’lgan. Urush tugaganidan so’ng, Myunxen (Germaniya)dagi “Ozodlik” radiosida muxbirlik qildi. 1947-1949-yillarda “Milliy davlat” nomli asarini yozgan U shoirlik salohiyatiga ham ega bo’lgani uchun 1961-yilda Vashington va Anqarada “Gullar makoni” she’riy to’plamini chop ettirgan. Ergash Sheramat Buloqboshi “Milliy Turkiston” sahifalarida O’zbekiston milliy davlatchilik tarixi haqida o’nlab maqolalar e’lon qilgan. Ergash Shermatov 1958-yilda AQSHga ko’chib o’tgan va o’zi tavallud topgan qishloq buloqlarga boy bo’lganligi uchun “Buloqboshi” taxallusini olgan. U Turkiyada istiqomat qilgan o’zbeklarning farzandi Xadichaxonga uylanib, undan Dilbar va Eminjon kabi farzandlar ko’rgan.⁴⁶

Biz yuqorida “Milliy Turkiston” jurnalida faoliyat yuritgan, bir umr xorijda qolib ketgan shaxslardan ayrimlari haqida fikr yuritdik. Ularning kasblari jurnalist bo’lmasada, o’z maqolalarini manbalar asosida sodda, ravon tilda yozish orqali mushtariylarga Turkiston tarixi, O’zbekistonda sovet hokimiyati yillarida kachgan jarayonlar haqida atroflicha ma’lumotlar berishgan. Shu sababli Sharq va G’arb davlatlarida muhojirlikda istiqomat qilgan o’zbek (turkistonlik) lar “Milliy Turkiston”ning har bir sonini intiqlik bilan kutishgan va o’qib borishgan.

⁴⁴ Hayit. B. Türkistan im XX ..... Darmstadt, 1956.-406s; Hayit B. Turkistan ..... Russland und China. Amsterdam. 1971.414s; Baymirza Hayit “Basmacilar” Turkistan milli macadelesi tarihi Akkara, 1997.-367s.va h.k

⁴⁵ Boymirza Hayit haqida. Qarang. Ahat Andiçan Türkistan mucadelesi. Istanbul; 2003ç-927s; Huskin Ikram han. Türkistannin ikki dunya sarasi hatiralari, Istanbul, 1999.-247s.; Hayitov Sh. O’zbek muhojirligi tarixi...-B. 78-94

⁴⁶ Ergash Sheramat Buloqboshi haqida. Qarang. Hayitov Sh, Temirov U. Xorijdagi o’zbek ijodkorlari. Buxoro-1993. - 47-bet; Hayitov Sh, Badriddinov S. Vatan deya Vatanisiz o’tganlar qismati. -Buxoro; “Buxoro” nashriyoti, 2005.-B. 111-117 (159 bet)

Saudiya Arabistonida istiqomat qilgan muhojir o'zbek Zuhridin Mirza Obid Turkistoni o'zining xotira kitobida 1952-yilda "Milliy Turkiston" jurnali sonlaridan birini Toif shahrida o'qib qolganligi va jurnal lotin imlosida, turk tilida Shveytsariyaning Jeneva shahrida bosilib, 45 sahifani tashkil etganligi haqida ma'lumot beradi. "Milliy Turkistonning barcha maqola va xabarlari Turkiston hayotiga bag'ishlangani Zuhridin Turkistoni va uning maslakdoshlari Isabek xoji, Porsoxo'ja Domla, Mulla Boymirza Oxun, Said Muzaffarjon, Meylibek aka Ahmadali, Abdullajon, Obidjon, Olimjon, Ubaydulla, Naim Maxsumlarni qiziqtirib qolgan.⁴⁷

Zuhridin Obid Turkistoni eslashicha jurnalda bosh muharrir Vali Qayumxon bilan birga, uning fan bo'limini Ergash Shermet Buloqboshi, tarix va axborot bo'limini Boymirza Hayit, yozuv ishlar bo'limini Husayn Ikrom boshqargan. "Milliy Turkiston"da Vigortchi, Elturk, Xeyukrom, Buloqboshi kabi tahririyat a'zolari va maqolalanavistlar bo'lgan.⁴⁸

Zuhridin Obid Turkistoni "Milliy Turkiston" muharriri Vali Qayumxon bilan ikki bor maktub yozuvlari orqali muloqotda bo'lgan. U Vali Qayumxondan jurnalni arab imlosida o'zbek tilida, arab va ingliz tillarida ham chop etilishini iltimos qilgan. Vali Qayumxon maktublarida "Milliy Turkiston" ni moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlanishini Saudiya Arabistoni o'zbeklaridan iltimos qilgan.

Zuhridin Obid Turkistoni muhojir o'zbeklar jamoasidan mablag' to'plab "Milliy Turkiston" manziliga muntazam yuborib turgan. Bu xayrli ishlarga uning qarindoshlari, Toif, Jidda, Makka, Madinadagi o'zbek muhojirlari baholi qudrat o'z mablag'lari bilan hissa qo'shib turishgan. Biroq Zuhridin Obid Turkistoni bu harakati uchun Saudiya Arabistoni huquq-tartibot organlari va maxsus idoralar tomonidan tazyiq ostiga olinganini alohida ta'kidlaydi. "Milliy Turkiston" Saudiya Arabistonidagi o'zbeklar moddiy qo'llab-quvvatlashi bilan arab va ingliz tillarida ham chop etilgandi. Aynan shu mamlakat orqali jurnal boshqa arab mamlakatlaridagi muhojir o'zbeklar orasida ham tarqatilgan. "Milliy Turkiston" uchun sep va taqinchoqlarini ayamagan ayollar haqida Zuhridin Obid Turkistoni ma'lumot berar ekan, Musaboyning qizi Munisxon (qaynonasi) "Bog'dodlik xola" kabilar, ular vatanparvarligi haqida fikr-mulohazalar bildirgan.⁴⁹

YANGI O'ZBEKISTONDA YOSHLAR SIYOSATINING MA'NAVIY VA MA'RIFIY ASOSLARI

Narkulova Shaxnoza Xakimovna

Navoiy Davlat Universiteti tarix fakulteti

Falsafa yo'nalishi 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: f.f.d., dotsent Shamsutdinova Nigina Karimovna

Annotatsiya. Mazkur tezisda Yangi O'zbekiston sharoitida yoshlar siyosatining ma'naviy va ma'rifiy asoslari ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Unda yoshlar siyosati faqat davlat tomonidan amalga oshiriladigan tashkiliy, iqtisodiy yoki huquqiy chora-tadbirlar majmui sifatida emas, balki jamiyatning kelajakdagi ma'naviy qiyofasini, fuqarolik

⁴⁷ Zuhridin Mirza Obid o'g'li Turkistoni. Anda jonim qoldi mening... Toshkent: Cho'lpon. 1992.-B23 (54 bet)

⁴⁸ Zuhridin Mirza Obid o'g'li Turkistoni. Anda jonim qoldi mening...-B.24-25

⁴⁹ Zuhridin Mirza Obid o'g'li Turkistoni. Anda jonim qoldi mening...-B.25-26.

РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В ПРОФИЛАКТИКЕ НАРКОМАНИИ
СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Сидирова Жанар Умирбековна

преподаватель кафедры русского языка и литературы

Навоийского государственного университета г. Навои, Узбекистан.....76

GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASHDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINI

Sobirjonova Marjona, NavDU Tillar fak. 4-kurs talabasi

Ilm.rahbar: Achilova M.E., NavDU katta o'qituvchisi.....80

GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASHNING IJTIMOY

HUQUQIY ASOSLARI

Yusupova Kamola- Navoiy Davlat Universiteti

Milliy g'oya ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi talabasi.....81

MA'RIFATLI SOG'LOM AVLOD – UCHINCHI RENESANS POYDEVORI

UCHINCHI RENESANSNING MA'RIFIY VA MA'NAVIY ASOSLARI:

TA'LIM VA TARBIYA MASALASI

Navoiy Davlat Universiteti Tarix fakulteti

Falsafa yo'nalishi talabasi 1-bosqich talabasi

Qurbonova Malika Salohiddin qizi

Ilmiy rahbar: f.f.d. (DSc)., dots. Shamsutdinova Nigina Karimovna.....85

ВЛИЯНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ НА ЖИЗНЬ И ЗДОРОВЬЕ ДЕТЕЙ

Шахназарова Дилфуза Нарпулатовна,

Преподаватель кафедры Русского языка и литературы НавГУ.....87

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА

ПРЕДОСТЕРЕЖЕНИЯ МОЛОДЕЖИ ОТ РАДИКАЛИЗМА

Азамов Дониёр Шухратович

соискатель социально-гуманитарной кафедры

Навоийского государственного горного и технологического университета.....90

SOG'LOM AVLOD-UCHINCHI RENESANS POYDEVORI

Qiyosova Gavhar Tursunovna

NavDU tarix fakulteti tarix yo'nalishi 1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: Shamsutdinova N.K.

Ijtimoiy fanlar kafedrasida dotsenti f.f.d.(DSc).....93

“MILLIY TURKISTON” JURNALI FAOLIYATIDA ISHTIROK ETGAN

SHAXSLAR HAQIDA AYRIM MA'LUMOTLAR

O'sarov Husniddin –

NavDPI Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va

huquq ta'limi kafedrasida katta o'qituvchisi.....95